

محورهای سخنرانی در ماه مبارک رمضان

محمد حسن نبوی

۱. اهمیت ماه رمضان

یکی از مباحث مهمی که مناسب است مبلغین معارف دینی در ماه مبارک رمضان بدان بپردازند، بیان اهمیت این ماه است.

پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله در روز آخر ماه شعبان سخنرانی فرموده و با بیان اهمیت ماه مبارک رمضان، مردم را برای ورود به این ماه آماده می‌سازند. ایشان می‌فرمایند:

«أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ قَدْ أَقْبَلَ إِلَيْكُمْ شَهْرُ اللَّهِ بِالْبَرَكَةِ وَالرَّحْمَةِ وَالْمَغْفِرَةِ شَهْرٌ هُوَ عِنْدَ اللَّهِ

ماه مبارک رمضان، ماه نزول قرآن، ماه برکات و اسعه الهی، و ماهی است که شب قدر در آن قرار گرفته است. این ماه مهم‌ترین زمان برای تبلیغ معارف دینی است و مبلغان گرامی می‌توانند با الهام از آیات قرآن و روایات و ادعیه معصومین علیهم السلام، جهت هدایت انسانها برنامه‌ریزی تبلیغی داشته باشند.

ما در این نوشتار می‌کوشیم که براساس آیات و روایات معصومین علیهم السلام محورهایی را جهت تبلیغات مبلغان عزیز بیان کنیم.

أَفْضَلُ الشُّهُورِ وَآيَامُهُ أَفْضَلُ الْأَيَّامِ وَلَيَالِيهِ أَفْضَلُ اللَّيَالِي وَسَاعَاتُهُ أَفْضَلُ السَّاعَاتِ. هُوَ شَهْرٌ دُعِيْتُمْ فِيهِ إِلَى ضِيَاةِ اللَّهِ وَجُعِلْتُمْ فِيهِ مِنْ أَهْلِ كَرَامَةِ اللَّهِ، أَنْفَاسُكُمْ فِيهِ تَسْبِيحٌ وَتَوْمُكُمْ فِيهِ عِبَادَةٌ وَعَمَلُكُمْ فِيهِ مَقْبُولٌ؛^۱ ای مردم! همانا ماهِ خدا به سورتان آمد، با برکت و رحمت و بخشش. ماهی که نزد خدا با فضیلت‌ترین ماهها است، روزهایش برترین روزها و شبهایش بهترین شبها و ساعاتش با فضیلت‌ترین ساعات است. این ماهی است که در آن به میهمانی خداوند خوانده شده‌اید و اهل کرامت الهی قرار داده شدید. نفسهایتان در آن تسبیح [خداوند] به حساب می‌آید و خواب شما در آن عبادت است و اعمال شما در آن پذیرفته می‌شود.

پیامبر صلی الله علیه و آله در فرازی دیگر فرمودند:

«... أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ أَبْوَابَ الْجَنَّةِ فِي هَذَا الشَّهْرِ مُفْتَحَةٌ فَاسْتَلُوا رَبَّكُمْ أَنْ لَا يُغْلَقَهَا

عَنْكُمْ وَ أَبْوَابَ النَّارِ مُعَلَّقَةٌ فَاسْتَلُوا رَبَّكُمْ أَنْ لَا يَفْتَحَهَا عَلَيْكُمْ وَالشَّيَاطِينَ مَغْلُوبَةٌ فَاسْتَلُوا رَبَّكُمْ أَنْ لَا يَسْلُطَ عَلَيْكُمْ؛^۲

ای مردم! همانا درهای بهشت در این ماه باز شده است؛ پس از خدایتان بخواهید که بر شما نبندد و درهای جهنم بسته شده است؛ پس از خدایتان بخواهید بر شما باز نکند و شیطانها در بندند؛ پس از خدایتان بخواهید که آنها را بر شما مسلط نسازد.»

۲. جایگاه روزه

در ماه مبارک رمضان، یکی از واجبات روزه گرفتن است. بیان اجر و پاداش روزه در این ماه، زمینه اهتمام به این واجب الهی را فراهم می‌سازد.

«عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَنَّهُ قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: الصَّوْمُ لِي وَآنَا أُجْرِي (أَجْرِي) بِهِ؛^۳ رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: خداوند عزیز و جلیل می‌فرماید: روزه از آن من است و من

۲. همان.

۳. همان، ج ۹۳، ص ۲۵۸.

۱. بحار الانوار، ج ۹۳، ص ۳۵۶.

پرورش روحیه تقوی و پرهیزگاری در مسلمانان است.

بیان موضوعاتی در زمینه گناه شناسی، راههای تقویت تقوی و روحیه پرهیز از گناه، عواقب گناه در دنیا و عذابهای اخروی گناه، می‌تواند بسیار مؤثر بوده، زمینه رشد و هدایت مردم را فراهم سازد.

حالت روزه‌داری یکی از بهترین موقعیتها برای تقویت روحیه پرهیز از گناه می‌باشد.

قرآن مجید می‌فرماید: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾^۳ «ای مؤمنان! روزه بر شما واجب شد، همان گونه که بر پیشینیان شما واجب شده بود؛ شاید پرهیزگار شوید.»

در این آیه فلسفه تشریح روزه، تقوی قلمداد شده است.

بدان جزا می‌دهم (یا من جزای او هستم).»

همچنین رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمودند: «مَنْ مَنَعَهُ الصَّوْمُ مِنْ طَعَامٍ يَشْتَهِيهِ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُطْعِمَهُ مِنْ طَعَامِ الْجَنَّةِ وَيُسْقِيَهُ مِنْ شَرَابِهَا؛ کسی که روزه او را از غذای مورد علاقه‌اش باز دارد، بر خداوند حق است که از غذای بهشت به او بخوراند و از نوشیدنیهای بهشت سیرابش کند.»

همچنین لازم است که عواقب روزه خواری و عذابهای اخروی آن بیان شود. ما از باب نمونه یک روایت را بیان می‌کنیم. امام صادق علیه السلام فرمودند: «مَنْ أَفْطَرَ يَوْمًا مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ خَرَجَ رُوحُ الْإِيمَانِ مِنْهُ؛ کسی که یک روز از ماه رمضان را بخورد، روح ایمان از او خارج می‌شود.»

۳. پرورش تقوی

از مسائل مهم در ماه مبارک رمضان -
که باید مبلغان بدان توجه داشته باشند -

در پایان خطبه شعبانیه، امیرالمؤمنین علی علیه السلام از پیامبر صلی الله علیه و آله سؤال می‌کند:

بهترین اعمال در این ماه چیست؟ آن حضرت می‌فرماید:

«يَا أَبَا الْحَسَنِ أَفْضَلُ الْأَعْمَالِ فِي هَذَا الشَّهْرِ الْوَرَعُ عَنِ مَحَارِمِ اللَّهِ؛^۱ بهترین کارها در این ماه، پرهیز از گناهان است.»
همچنین پیامبر صلی الله علیه و آله در توصیه‌های خویش برای ماه رمضان می‌فرماید: «وَاحْفَظُوا أَلْسِنَتَكُمْ وَ غَضُّوا عَمَّا لَا يَحِلُّ النَّظْرُ إِلَيْهِ أَبْصَارَكُمْ وَ عَمَّا لَا يَحِلُّ الْأَسْتِمَاعُ إِلَيْهِ أَسْمَاعَكُمْ؛^۲ زبانتان را حفظ کنید و چشمانتان را از آنچه نگاه بدان حرام است فرو بندید و گوش‌هایتان را از آنچه شنیدن آن حلال نیست، ببندید.»

۴. توبه

در ماه مبارک رمضان زمینه توبه فراهم است و مبلغان با انداز مردم و امیدوار ساختن آنان به فضل و رحمت

واسعه الهی، می‌توانند آنها را به بازگشت و توبه فرا خوانند، از این رو بهتر است مباحثی پیرامون توبه و شرایط توبه و استغفار مطرح و انسانها را به بازگشت به خداوند فرا خوانند.

طرح این مباحث به ویژه در شبهای قدر از جایگاه خاصی برخوردار است.

پیامبر صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «... فَإِنَّ الشَّقِيَّ مَنْ حُرِمَ غُفْرَانَ اللَّهِ فِي هَذَا الشَّهْرِ الْعَظِيمِ؛^۳ همانا شقی کسی است که از بخشش خداوند در این ماه با عظمت محروم شود.»
و در بخش دیگری از سخنان خود می‌فرمایند:

«إِنَّ أَنْفُسَكُمْ مَرْهُونَةٌ بِأَعْمَالِكُمْ فَفَكُّوْهَا بِاسْتِغْفَارِكُمْ وَ ظُهُورِكُمْ ثَقِيلَةٌ مِنْ أَوْزَارِكُمْ فَخَفِّفُوا عَنْهَا بِطَوْلِ سُجُودِكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ أَقْسَمَ بِعِزَّتِهِ أَنْ لَا يُعَذِّبَ الْمُصَلِّينَ وَ السَّاجِدِينَ وَأَنْ لَا يُرَوْعَهُمْ بِالنَّارِ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ؛^۴ جانهای شما در گرو اعمالتان است، پس آنها را با

۱. بحار الانوار، ج ۹۳، ص ۳۵۶.

۲. همان.

۳. همان.

۴. همان.

استغفارتان آزاد کنید، و پشتهای شما از گناهانتان سنگین است، پس با سجده‌های طولانی از سنگینی آن بکاهید، و بدانید که خداوند به عزت خود قسم یاد کرده است که نمازگزاران و سجده‌کنندگان را عذاب نکند و در روزی که انسانها در برابر خداوند برانگیخته می‌شوند، آنها را با آتش نترساند.»

۵. روزه قلب

از آنجا که ماه رمضان بهترین زمان رشد و سیر معنوی انسان است، روزه داران می‌توانند علاوه بر خودداری از خوردن و آشامیدن و کنترل اعضاء و جوارح، به کنترل قلب پرداخته و ضمن پاک‌سازی درون از کینسه، حسد و بدخواهی دیگران، قلب خود را از افکار پلید و گناه آلود پاک کرده و متوجه خداوند گردانند. مبلغ می‌تواند با استفاده از روایات، مخاطبان خود را در پاک‌سازی قلب و درون کمک نماید.

امیرالمؤمنین علی علیه السلام می‌فرماید: «صَوْمُ الْقَلْبِ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ اللِّسَانِ

وَصَوْمُ اللِّسَانِ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ الْبَطْنِ؛^۱ روزه قلب بهتر از روزه زبان است و روزه زبان بهتر از روزه شکم است.»

۶. اهتمام به قرآن

ماه رمضان بهار قرآن است. امام صادق علیه السلام فرمودند: «لِكُلِّ شَيْءٍ رَيْبٌ وَ رَيْبُ الْقُرْآنِ شَهْرُ رَمَضَانَ؛^۲ هر چیزی بهاری دارد و بهار قرآن ماه رمضان است.»

همچنین امام رضا علیه السلام فرمودند: «... مَنْ قَرَأَ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ كَانَ كَمَنْ خَتَمَ الْقُرْآنَ فِي غَيْرِهِ مِنَ الشُّهُورِ؛^۳ هر کس آیه‌ای از قرآن را در ماه رمضان بخواند، مانند کسی است که یک ختم قرآن در غیر از ماه رمضان خوانده است.»

مبلغین گرامی می‌توانند:

الف. با بیان ثواب و اجر قرائت قرآن، مردم را به تلاوت کلام الله مجید ترغیب کنند.

۱. غرر الحکم، ص ۱۷۶.

۲. اصول کافی، ج ۲، کتاب فضل القرآن، ص ۶۳.

۳. بحار الانوار، ج ۹۳، ص ۳۴۱.

ب. برنامه قرائت قرآن را در مسجد و مجموعه‌های دیگر برای آقایان و بانوان راه‌اندازی کنند.

ج. جلسات تفسیر قرآن برگزار کنند.
د. آموزش روخوانی قرآن برای سطوح مختلف سنّی داشته باشند.

و البته در برگزاری جلسات قرائت و آموزش قرآن می‌توانند از نیروهای فرهنگی و علاقه‌مند استفاده کنند.

۷. ماه رمضان، اوج پرستش

همه کارهای نیکو دارای اجر و پاداش است، لیکن همه نیکبها در ماه رمضان از اجر و پاداش ویژه و بسیار گسترده‌تر از ماههای دیگر برخوردار است.

مبلغ می‌تواند با ترغیب مؤمنین به مستحبات و بیان اجر و پاداش اخروی و آثار و برکات دنیوی آن، مردم را با انجام مستحبات آشنا سازد.

پیامبر صلی الله علیه و آله می‌فرماید:
«مَنْ تَطَوَّعَ فِيهِ بِصَلَاةٍ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِرَاتَةً مِنَ النَّارِ وَمَنْ أَدَّى فِيهِ فَرَضًا كَانَ لَهُ ثَوَابٌ مِنْ أَدَى سَبْعِينَ فَرِيضَةً فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الشُّهُورِ وَ

مَنْ أَكْثَرَ الصَّلَاةَ عَلَيَّ ثَقَلَ اللَّهُ مِيزَانَهُ يَوْمَ تَخَفُ الْمَوَازِينُ؛ کسی که نماز مستحبی در ماه رمضان بخواند، خداوند آزادی از آتش جهنم را برای او مقرر می‌سازد و کسی که عمل واجبی را در آن انجام دهد، ثواب انجام هفتاد واجب در ماههای دیگر را خواهد داشت و کسی که زیاد بر من صلوات فرستد، خداوند میزان او را سنگین می‌کند در روزی که میزانها سبک است.»

چند تذکره:

الف. بهتر است در مجالس پس از توصیه به انجام عملی مستحب، فرصتی ایجاد شود تا مردم آن عمل را انجام داده، لذت پرستش را احساس کنند.

ب. مناسب است به مردم توصیه شود که از جمله واجبات، خمس می‌باشد و اگر در ماه رمضان انجام شود از اجر بیشتری برخوردار است؛ البته باید توجه داشت کسانی که سال خمسی دارند، در زمان خود باید تکلیفشان را انجام دهند، و در صورت نیاز بهتر است فروعی که

سؤال می‌شود، به دقت بررسی شود و به مردم پاسخ داده شود.

۸. دعا

بیان جایگاه دعا و اهمیت آن برای مردم و برگزاری جلسات دعا از برنامه‌ها و موضوعات مناسب در ماه مبارک رمضان می‌باشد. بهتر است در جلسات دعا فرازی ترجمه و توضیح داده شود. از مسائل دیگری که پسندیده است، عادت دادن مردم به دعا به زبان عربی و یا به زبان مادری در بعد از نماز است که بدان سفارش شده است.

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود:
«وَارْتَقُوا إِلَيْهِ أَيَّدِيكُمْ بِالدُّعَاءِ فِي أَوْقَاتِ صَلَاتِكُمْ فَإِنَّهَا أَفْضَلُ السَّاعَاتِ يَنْظُرُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيهَا بِالرَّحْمَةِ إِلَى عِبَادِهِ يُجِيبُهُمْ إِذَا نَاجَوْهُ وَيَلْبِيهِمْ إِذَا نَادَوْهُ وَيَسْتَجِيبُ لَهُمْ إِذَا دَعَوْهُ»^۱ دستهای خودتان را در وقتیهای نماز برای دعا به سوی او بالا برید، برای اینکه این وقت بهترین زمان [برای دعا] است که خداوند عز و جل به

بندگانظر رحمت می‌افکند. اگر از او درخواست کنند جوابشان می‌دهد و اگر او را بخوانند می‌پذیرد و اگر دعا کنند مستجاب می‌گرداند.»

۹. رشد عواطف

در ماه رمضان به دلیل کم خوردن و کم شدن شکم بازگیاها، آمادگی برای رشد عواطف انسانی فراهم می‌آید. در این زمان، فرصت بسیار ارزشمندی برای پرورش فضائل انسانی بوجود می‌آید.

پیامبر صلی الله علیه و آله سفارش می‌کنند که مسلمانان در ماه مبارک رمضان اموری را رعایت کنند:

«وَتَصَدَّقُوا عَلَى فُقَرَائِكُمْ وَمَسَاكِينِكُمْ وَوَقَرُوا كِبَارَكُمْ وَأَرْحَمُوا صِغَارَكُمْ»^۲

بر فقراء و بیچارگانتان ببخشید، به بزرگانتان احترام کنید، به کوچک-ترهائیتان محبت کنید و با خویشانانتان ارتباط برقرار کنید.»

در جای دیگر می فرمایند: «تَحَنُّنُوا عَلَى آيَاتِ النَّاسِ يَتَحَنَّنُ عَلَى آيَاتِكُمْ؛^۱ ابر یتیمان مردم مهربان باشید تا به یتیمان شما رحم کنند.»

همچنین در مورد اطعام روزه داران می فرماید: «مَنْ فَطَرَ مِنْكُمْ صَائِماً مُؤْمِناً فِي هَذَا الشَّهْرِ كَانَ لَهُ بِذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ عِتْقٌ نَسِماً وَمَغْفِرَةٌ لِمَا مَضَى مِنْ ذُنُوبِهِ؛^۲ کسی که روزه دار مؤمنی را در ماه رمضان افطاری دهد، نزد خداوند اجر آزاد سازی بنسده ای دارد و موجب بخشش همه گناهان گذشته اش می شود.»

روحانیون می توانند برای هر یک از رفتارهای عاطفی روزی را مقرر، و سعی کنند مردم را به این امور خیر ترغیب نمایند؛ مثلاً در یک روز از صله رحم بحث شده، مقرر گردد مخاطبان تا فردا حداقل به دیدار دو مورد از اقوام خود بروند و ...

۱۰. یاد قیامت

از مباحث بسیار جذاب و مؤثر در ماه مبارک رمضان، توجه دادن به قیامت است. مباحث مربوط به قیامت ممکن است به صورت یک سلسله سخنرانی در طول ماه مبارک رمضان مطرح گردد، و اگر مباحث دیگری در نظر باشد، مناسب است در طول ماه رمضان حداقل چند سخنرانی به توجه دادن به قیامت اختصاص یابد.

پیامبر صلی الله علیه و آله یاد قیامت را در اذهان روزه داران بدین گونه زنده می کند:

«وَأَذْكُرُوا بِجُوعِكُمْ وَعَطَشِكُمْ فِيهِ جُوعَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَعَطَشَهُ؛^۳ با گرسنگی و تشنگی در ماه رمضان، به یاد گرسنگی و تشنگی روز قیامت بیافتید.»

۳. همان.

۱. همان.

۲. همان.